

ئەدەبى بەرگى و رۆلى وى بەرامبەرى داگیر كرنى (ھۆزانی قەدرى جانى) وەك نمونە

ھاریوان محمد احمد* و رەمەزان حەجى قادر**

پشكا زمانى كوردى، كۆلیژا زمانان، زانکویا نەورۆز، ھەریما كوردستانی-عیراق
پشكا زمانى كوردى، كۆلیژا پەروردا بنیات، زانکویا دهوك، ھەریما كوردستانی-عیراق

((مێژوويا رەزامەلەدیا بەلافكرنى: ۱۲ خەزیران، ۲۰۱۹))

پوختە

ئەف ئە كۆلینا مە ئەوا لژیر نافۆنیشانی (ئەدەبى بەرگى و رۆلى وى بەرامبەرى داگیر كرنى) (ھۆزانی قەدرى جانى) وەك نمونە، لىدۆر ھەلویستى ھۆزانفانییە بەرامبەر داگیر كەری، ھۆزانفان دوزمنى ئیپیریالیزم و داگیر كەریا بریتانیا و ئەمەریكایە، ژلایەك دیقە پشستەفانى ئیکەتیا سوڤیەتیه، ھزرا خو دئیخیتە دزمتا مروڤایەتییدا و بەھزرا وى رزگاریا كوردان دى بەھاریكاریا ئیکەتیا سوڤیەتیه بیت. ئە كۆلین پشستى پشستە كی ددەرواژیدا باس ل وان دەولەت و لایەنان ھاتیە كرن ئەوین چاقین وان لىسەر داگیر كرن كوردستانی و باس ل ھاریكاری یان دوزمنكاریا كوردان نواندى بەرامبەر وان لایەنن بەرەف كوردستانی ژبو داگیر كرنى ھەولدان، ب ئەف چەندى ئیکەتیا گرتنا كوردان دیار دییت، پاشى د تەوهرى ئیکیدا بكورتى باس ل ژیان قەدرى جانى دەیتە كرن و بەحسى (زاراڤ و پیناسە و خاسلەتین) ئەدەبى بەرگى ھاتیە كرن، تەوهرى دووى مەتنى ئە كۆلینى بچۆفە دگرت كۆ لژیر نافى (ئەدەبى بەرگى و رۆلى وى بەرامبەرى داگیر كرنى) (ھۆزانی قەدرى جانى) وەك نمونە و پینچ ھۆزانی ھۆزانفانى كەفتینە لژیر ترۆژكین شروڤە كرن مە.

پەیفین سەرەكى: داگیر كەرى، ئەدەبى بەرگى، ھەلویست، قەدرى جان

پشستە كى

باكوورى كوردستانی، د ئەنجامدا ھندەك رەوشەنیر و سیاسەتمەدارین كوردان شیان خو ژ زولما كەمالیستان رزگار بكەن و خو بگەھینە ئاخا سووری، ئیک ژ ئەوان نفیسەران ژى ھۆزانفانى كورد قەدرى جان بوویە. دگەل گەھشتنا وى بو سووری ئیدی پینووسى خو ئیخستە دزمتا كوردینی و مروڤایەتییدا، لدەستپىكى ھەمى خەما وى ھوشیار كرن مللەتى

پشستى شەرى جیھانى ئیکى و بتایبەتى لگەل ژبەرئیکچوونا دەولەتا عوسمانى رەوشا كوردان ژ نەباشى بو نەباشتر چوو، كوردین د دەولەتا عوسمانیدا دژیان دابەشى سەر سى دەولەتان بوون، ئیدی ل ھەمى جەھان ترساندن و زۆردارى دژى كوردان دەاتە بكارئینان و بتایبەتى ل

كورد و غه ريبيا واري باب و بايران بوو، نه فجا
چ د چيروكان يان دهوزاناندا نه فچه نده گه له ك
دهيته ديتن. دساليڼ چلاندا و هيرفه نيدي هزرا
سوشيا ليزمي جهه كي به رفرهه دبه ره مین ويدا
جهي خو دگريت، هوزانقان دبيته نيك ژ پشته فان
و دويشكه تپي نيكه تيا سوقيه تي و دبه ره ماندا
پشتگريا خو بو وي دياردكر دژي دوژمنين
كومينوستي پينوسي خو نيخسته كار. پشته فانیا
وي بو نيكه تيا سوقيه تي و سوشيا ليزمي ژبه ر وي
چهندي بوو، وي هزر دكر بريكا وان دي زولم و
زوري لسهر ملله تي كورد رابيت و نه ته وه يين
ده فري كورد، فارس، عه رهب و تورك دي بنه
برا و پيگفه بيه خته وه ري ژين، دغه كولينيديا
ميتودي ميژويي - شروفه كاري هاتيه
پراكتيزه كرن. نامانج ژ فه كوليني نه وه هه لويستي
هوزانقانه كي كورد كو قهردي جانه بهيته زانين
به رامبه ر داگيركاريا بریتاني بتايه ت و يا
نيمپرياليزمي بگشتي هه روه سان هوزانقاني ب چ
شيوه هوزانا به رگري كريبه نامرازه ك دژي هه مي
شيوه يين نيمپرياليزمي. گرنگيا فه كوليني د وي
چهندي دايه بارودوخي گه لي كورد تيدا ژياي و
ره نكغه داني وي رهوشي دهوزانين قه دري جانيدا،
دانينه به رچاؤ.

ده روازه:

سه دسالا بيستي سهرده مه كي پري
ده رده سهری بوو بو ملله تي كورد، زيده باري
ده وله تين ده فري ده وله تين هه فپه يمانانژي نه وين

سهر كه فتن دشه ري جيهاني يي نيكيديا بده ست
خوفه نينانين، چاقي وان ل ناخا كوردستاني بوو،
ژلايه كي ديقه هه ستا نه ته وايه تي ژنوي لده ف
كوردان په يدا بوو، هوشياريا نه ته وه يي دناسته كي
گه له ك نزم دابوو، كوردن پيچيوي دناؤ خودا
نيك هه لويست نه بوون، هنده كان دقيان
دته نكافيديا پشته خو نه دهنه تورك ان و لژير
سيه را تورك ان حوكمي ئوتونومي وه ر بگرن،
هنده كين دي هه ف دژي في هزري بوون (دوو)
ره وتين جودا دناقه را نه ندامين كومه لا پيشكه فتنه
كوردستانيدا په يدا بوون نيك بسه روكاتيا
عه بدولقادر شه مزيني و يا دي بسه روكانيا نه مين
ئالي يه درخاني، ره وتي نيكي داخوازا حوكمه كي
ئوتونومي دناؤ نوسمانيدا بو كوردان دكر، ره وتي
دووي داخوازيا سهر به خويا كوردستاني دكر).⁽¹⁾
نه ف ره وشه ل نيسته نبولي بوو، هه روه سان هاتنا
هيزن نينگليزي بو ده ف رين باشور كورد
دناؤ خودا نيك هه لويست نه بووينه به رامبه ر
نينگليزان (ره واندر بيوو سه نته ري به ربه يي دژي
نينگليزان كو (ئوزه مير) ي سهر كيشيا وان دكر،
نه ف هزي نه و بوون نه وين لايه نكيري تورك ان
دكرن، دگوتني وان (جل خوره كان).⁽²⁾
هه روه سان هنده ك ژ كوردان بيوونه نينگليز
په ريس و دژي كوردان پروپاكنده به لاقدكرن.⁽³⁾
سياسه تمه دارين نوسمانانژي وه سان دناؤ كورداندا
به لاؤ دكر كو تورك و كورد موسلمانن و برايین
نيكن، هه ر ژبه ر نه في چهندي گه له ك كوردان

دایکو کوردین عیراقی ھاریکاریا کوردین باکور
 نەکن و پاشی دبیژیت کورد یی بزاقی دکەن
 کارین تیکدەرانە ل تورکیا بکن داکو ھیزین
 کوردی ل دەقەرانا ئاگری (ئارات) مفاى ژى
 وەر بگرن. ^(٦) ب ھەمان شیوەژی عیراق و ئیرانی
 بۆ دوژمنایەتیا کوردان دریعی نەدکر، ئانکو ھەر
 شۆرەشەکا پەیدا بیا ئەقان دەولەتان بەھر
 شیوەیەکی ئەو شۆرەشە سەرکوت دکر، لدەمی
 ھندەک ژ ھیزین شەرکەرین کوردان لسا
 ١٩٢١ ل چیا یین ھەورامان گورزەکی گران ل
 ھیزین عیراقیدین، لەشکەری ئیران و عیراقی ب
 ھەماھەنگی دژی قی ھیزا کوردی راوہستیان و
 لدویف روژناما (ئارتش) یا ئەرمەنی ئەوا دبیژیت
 )) یا دیارە دنەقان روژین بەیتدا دی ھیزین
 لەشکەری عیراق و ئیرانی ھەفگرن داکو بشین
 شۆرەشگیزین کوردان ژناڤا بھن)). ^(٧) ژلایى
 خوڤە دەولەتا بریتانیا ژ بەر بەرژەوہندیین خوڤا
 کوردان وەك کارتەکا فشاری بکاربینن ھەر
 وەکی دکتۆر (صەلاح ھرووی)
 دبیژیت: ((سیاسەتا بریتانیا بەرامبەری بابەتی کورد
 و کوردستانی ل دویف بەرژەوہندیا وی بوو، و
 وەكە بابەتەکی گفاشتنی ل بەرامبەر دەولەت و
 ھەڤەیمانین خوہ بکارئینایە)). ^(٨) ژلایى خوڤە
 رۆسیا قەیسەری بەردەوام دشریدا بوو دژی
 دەولەتا ئوسمانیان، گەلەك جارائزی شەر ل سەر
 ئاخا کوردستانی رویدایە، دنەقان شەراندای گەنجین
 کوردان دبوونە قوربان، حسین کەنعان پاشا ب

قیان و ھەژیکرنا خو بۆ تورکان دیار دکر
 (دشەری جیھانیی ئیکیدا دەولەتا ئوسمانی
 بەرھەڤیین باش ژبو مەرھما پشکداریا کوردان
 دفی شەریدا کربوون، گەلەك ریکین فیلبازی
 دگەل کوردان بکارئینابوون وەکی بکارئینانا
 ھەستی کوردان یی ئاینی و راگەھاندنا شەری
 پیروز و دەرکرن چەند فەتوایان دژی رۆسان و
 بریتانیا و فرەنسا، فان فەتوایانژی جھی خوڤا
 کورداندا کربوون). ^(٩) پشتی شەری جیھانیی
 ئیکى ژى بدوماھیک ھاتی و کەمالیان حوکمی
 خوڤا بەیز ئیخستی، ھەر بزاقەك یان شۆرەشەك ل
 باکووری کوردستانی دەستپیکرنا ئەو ب ھەمی
 ھیزا خوڤە دژی وان رادوہستیان (حکومەتا
 تورکیا بسەرۆکاتیا کەمال ئەتاتورکی نەتەوہیی
 کورد بکۆم ل سەر ویلایەتا روژەھلاتی
 ڤەگۆھاستنە ویلایەتین روژناڤا تورکیا، گەلەك
 یاسا ژى دەرکرن کو ھەمی ئەو یاسایە دژی
 کوردان بوویە واتە لگەل ڤەگۆھاستنا کوردان
 مولکی وان ژى دەستەسەرکرن). ^(١٠) دسەر قی
 چەندیرا ژ دەرفەى ئاخا تورکیا ژى ھەر کەمالی
 مژولی پیلانان بوون دژی ھەر بزاقەکا
 دەرژەوہندیا کورداندا، بۆ نمونە دەمی کوردین
 سووری بۆ شەھیدین کوردستانا عیراقی لسا
 ١٩٢١ تازی ل شامی دانای دەولەتا تورکیا
 مەترسیا خوڤا ژ ئەفی کاری دەربری و یاداشتەکا
 تاییەت بۆ حکومەتا عیراقی فریکر و تیدا دیارکر
 کو پیدڤیە عیراق سنوورین خوڤا توندتر بکەت

سەقامگێریە کا سیاسی و لەشکەری، چونکی هەردەم سەرکردین ھۆزین کوردی د ئێك چەپەردا ئێك ھەلوێست نەبووینە، ئەو ھەمی شەر و کوشتن و داگیرکاری و بەرژەوہندخواری ببوونە فاکتەری پەیدا بوونا رەوشە کا پری نەھامەتی و دەردەسەری بۆ خەلکی کوردستانی ژلایێ ئابووریفە زی خەلا ل ویلايەتا مووسلی پەیدا بو (دزفستنا سالا 1917-1918 یدا نیژیکی 10 ھزار مروفان ل ویلايەتا مووسل ژ برساندا مرن، لدویف دیدەفانان دەمی سالا 1918 لەشکەری ئینگلیزان چووینە دناؤ باژیی سلیمانییدا کەلەخین مروفان ل ناؤ کولانین باژیی و خانیاڤە بوون، تنی سیکا خەلکی مابوون یین دی یان مربوون یانژی رەقیبوون گوندین دەورووبەران.⁽¹⁾ ل باکووری ژی رەوشەنبیر و ھەلاتپاریژ کەتبوونە بەر ھیرشین کەمالیستا و گەلەك ژوان ژدەستین تورکان رزگار دبوون و خو دگەھاندا بنخەتی

تەوہری ئێکی

1- کورتیەك دەربارە ی قەدری جانی:

قەدری جان دفی رەوشا بی سەرۆبەر و خراپدا ئەوا بسەر کوردستانی و مللەتی کورد دا ھاتی لسالا 1911 ل دیرکا چیا یی مازی لدەفەرا میردینی چافین خو لدونیایی فەکرن، رۆژ بۆ رۆژی دگەل مەزنبوون و پیگەھشتی بۆ وی دیار

(3500) گەنجین کوردانفە شەر دژی رۆسیا بۆ ئوسمانیان دکر، لدویف گوتارە کا گوفارا (رۆژا کورد) لسالا 1913 د ھژمارا سیدا لژیی نافونیشانی سەربردە ی ناوداران بەلاقبوویە (حسین کەنعان پاشا کو کوری بەدرخان پاشای بوو، دتەمەنی نوزدە سالییدا لگەل (3500) گەنجین کوردان بەشداری شەرەکی بووینە دژی رۆسیا قەیسەری، بەلی د ئەوی شەریدا نیژیکی (3000) لەشکەرین وی ھاتنە کوشتن، ئەوی ئەو کارە ژپیخەمەت بەرەفانیکن ژ ئاینی ئیسلامی ئەنجامدا، پشتی دزفرتە ئستەنبولی سەرائین ئوسمانیا ھیچ ریزەکی بۆ ناگرن.⁽¹⁾ گەلەك جارن سەرکردە و ھۆزین کوردی شەر دژی دەولەتا ئوسمانیاژی کرینە، ئانکو لگەل رۆسیا ئیکچەپەر بووینە (ئەو شەرین دناقبەرا ئوسمانیان و رۆسان دا رویداین، گەلەك ژ لەشکەرین کوردان چەپەرین خو بەرداینە و چووینە دناؤ ریزین رۆسان دا، عەبدولرزاق بەدرخان ب سەرۆکاتیا (500) چەکدارین کورد ل دەفەرا چالیدیان لسالا 1914 ھاریکاریا رۆسان کرینە، ل خەرپوت و دیرسی ژی کوردان ھیرش کرینە سەر لەشکەری ئوسمانیا، ھۆزین تالەبانی و زەنگەنە پالپشتیا خو بۆ رۆسان دۆپات کرینە).⁽¹⁾ ئەفە ژی بەلگە و نیشانا وی چەندییە کول ھەمی ئالیانفە چافین دەولەتین زھبیر لسەر ناخا کوردستانی بوویە، ئەفە ژلایەکیفە و ژلایەکی دیترفە نە ئیکریژیا کوردانژی بخو ئەگەرەکی بەیژ بوو ژ بۆ نە

(هاوار هه‌به، گازی ل دووبه و ب شعرا چقاس ده‌لاله) بدماهیک دهیت.

ئانکو لقییری بۆ مه دیاردییت کو قه‌دری جان دته‌مه‌نی که‌نجاتییدا دهیتنه سووری، ده‌ربازبوونا قه‌دری جانی بۆ ناڤ کوردین سووری و هیلانا زیدی خۆ نه‌بوو نه‌گه‌ر کو ده‌ست ژ خه‌باتی به‌رده‌ت، پپچه‌وانه‌ی قی چهن‌دی ئه‌و وه‌کی هۆزانقان و ره‌وشه‌نبیره‌کی سه‌رکه‌فتی دمه‌یدانا نه‌ده‌بیاتا کوردیدا دیاربوو (ستیرا قه‌دری جانی وه‌کو نفیسه‌ره‌کی داهینه‌ر گه‌شبوو، ده‌ره‌بی ره‌وشه‌نبیرییدا بسه‌رۆکاتیا میر جه‌لاده‌ت به‌درخانی و بره‌نگه‌کی به‌رچاڤ و مل بملی دکتور کامیران به‌درخانی و چهن‌دین نفیسه‌رین دیتر که‌تنه دبه‌رۆکین شه‌ره‌کی ترسناکدا).⁽¹⁸⁾ قه‌دری جان دبیته ئیک ژنفیسه‌رین پر به‌ره‌م دگوفار و رۆژنامه‌یا (هاوار، رۆناهی، رۆژا نوو)یدا، ئیدی بۆ پتر ژ سیه سالان پینووسی وی که‌ته دخمه‌تا ره‌وشه‌نبیریا کوردیدا (دناڤه‌را سالین ۱۹۳۲- ۱۹۶۱) به‌ره‌مه‌ین خۆ ژ شعر و چیرۆکان دپرانیا گوفار و رۆژنامه‌یین کوردیین شامی و به‌غدا دا به‌لاڤکرینه).⁽¹⁹⁾

دهۆزانین ویدا ئاماژین نه‌گه‌ری چوونا وی بۆ سووری دهیتنه دیتن، دهۆزانا (ره‌شبه‌له‌ک)⁽²⁰⁾ دا، هۆزانقان نه‌گه‌رین دویربوون و غه‌ریبیا خۆ ئاشکرا دکه‌ت و دبیژیت: هه‌وون دزانن نه‌ز ژ بۆ چ دوور که‌تیم، هه‌ر چی دزانه قی خه‌به‌ری

نه‌ز نه‌قینی شه‌کری شامی نه‌بووم

لی ژ به‌ر ژانا کو دابوو جه‌گه‌ری ل ۷۴

دده‌ربیرنا هه‌ستی ویدا دیار دییت کو نه‌ژبه‌ر شرینی و حه‌زا شامی واری خۆ بجه‌ هیلایه، نه‌گه‌ری دویراتیی ژ وه‌لاتی ژبه‌ر (ژانا کو دابوو جه‌گه‌ری) دیاره خه‌ما ملله‌تی و زۆرداریا که‌مالیستان دل و جه‌گه‌ری وی سوئینه، ژان و سوئنا جه‌گه‌ری بتنی نینه، ئه‌و مرنی باشتر ژده‌ربه‌ده‌ریی دزانیت، له‌ورا دهۆزانا (شین)دا، ئه‌وا بۆ گیانی (حه‌مه‌د سه‌یدای) نفیسی دبیژیت: هه‌گه‌ر جاره‌کی تو مری رۆژی سه‌دجار نه‌م دمرن

ژیه‌ر چه‌ورین چه‌رخا فه‌له‌ک ئیدی نه‌م بوونه گیز و لال

نه‌ه ژینی ده‌ربه‌ده‌ری مرن سه‌دجار ژی چپه‌ره ۷۸

ژلایی سیاسیقه دبیته نه‌ندامی جفاتا (خوبیوون)، لده‌می جفاتا (پیشقه‌چوون) لسالای ۱۹۵۰ هاتیه دامه‌زراندن ئه‌و دبیته سکیرتییری قی جفاتی، لدویف به‌هراپتیا ژیده‌ران نه‌ه جفاته تاکو سالای ۱۹۵۷ یا به‌رده‌وان بوو لسه‌ر کار و چالاکیین خۆ، به‌لی لدویف هه‌را دکتور (عززه‌دین مسته‌فا ره‌سول)ی تاکو سالای ۱۹۵۸ی نه‌ه جفاته یا به‌رده‌وام بوو (قه‌دری جان دگه‌ل شانه‌کی نه‌قی جفاتی لسالای ۱۹۵۸ بۆ دیتنا (بارزانیی نه‌م)هاتوو به‌غدا).⁽²¹⁾ لسالای ۱۹۵۷ پیشکداریا شانه‌کی لاوین کۆمۆنیست دییت

ژبو مۆسکۆبی سەرەرای کاری خۆ پەيوەندی ب رهوشەنبیری کورد پروفیسۆر (قەناتی کوردۆ) یژی دکەت، پاشی سەرەدانا (بارزانی نەمر) دکەت، کو وی دەمی ل ئیکەتیا سۆفیه تی بوو، دەر بارەوی ئەفی چەندی (مەسعود بارزانی) دبیزیت: ((هۆزانقانی کوردی بناقۆدەنگ قەدری جان ل دەمی سەرەدانا بارزانی نەمر کری، هۆزانا خۆ ئەوا بنافی (سەرداری کوردان... بارزانی) بختی دەستی خۆ پیشکیشی بارزانی کره). (۲۲) بو چەندین جار انژی ژبەر هزر و بیرین خۆ دکەفتیه دزیندانا.

۲- ئەدەبی بەرگری (زارا، پیناسە، خاسلەت) زارافی بەرگری:

دناؤ زمان و ئەدەبی کوردیدا بەرگری ب واتایا (خوراگرتن بەرامبەری دوزمنی) (۲۳). دەیت، دفرهنگا (مەرگ و ژى) دا پەیفای بەرگری ب فی شیوهی هاتیه دارشتن (بەرگری : بەرهفانی ژ خوکر، راوهستان بەرسینگی تەنگاڤیان) (۲۴). هەر وهسان ب رامانا (پاریزگاری له وهلات بەکژ دوزمن داچوون و پشت به دوزمن گرتن) (۲۵). دەیت، د فرهنگا (سپیرێزدا) بەرامبەری زارافی (المقاومه) یی عەرەبی هەردوو پەیفین (بەرگری و خۆلبەرگرتن) (۲۶). داناینه، بهرا پتریا ئەفان پەیف و دەستەواژانژی دناؤ زمانی کوردیدا ب رامانا راوهستان و روویروبوونا دوزمنی و داگیر کەران دەیت. پیناسین ئەدەبی بەرگری:

ئەدەبی بەرگری ئەو ئەدەبه ئەوی رۆل و پینگهههکی کاریگەر و بهیژ هەدی بەرامبەری دوزمن و داگیر کەران، ئەف ئەدەبه ب وی ئەدەبی دەیتە نیاسین کو دمەیدانا داگیر کەرییدا ل بەرامبەری داگیر کەران درادوهستیت ئانکو ((رهنگدانەوهی خەباتی گەلیکە لەدژی دوزمنی داگیر کەر، ئەو ئەدەبهیه له سەنگەری بەرههنگار بوونهوهی داگیر کەرانهوه دەنوسری) (۲۷). بی گۆمان ئامراز و ئالافی ئەفی بەرگریی ژى زمانه بریکا پەیفین کاریگەر کودهینه ئاراسته کرن بو جهماوهری، بدەربرینه کا دی مروڤین ئەدی ب بریکا نفیسینین خۆ جهماوهر و تاکین جفاکی هاندەت داکو دژی ئیمپریالیزمی شورەش و خەباتی بکەن، ئەفجا ئەدەبی بەرگری (جورەکی بەرگرییه دژی هەمی شیوهیین ئیمپریالیزمی، کو پەیف جهی ئامراژین جهنگی دگریت، چونکی کاریگەریا پەیفی تا دوماهی هەر دی مینیت بەلی جهنگ یی سنوورداره) (۲۸). کەواته ئەدەبی بەرگری کار ل سەر هەست و سوزین تاکین جفاکی دگەت داکو ژ پینخەمەت نازادی و سەر بهستیا وهلاتی خۆ بەرههنگاری دوزمن و نهیاران بن تاکو گۆرانکاری د گەوهەری سیستەمی سیاسی و جفاکیدا پەیدا بیت (ئەدەبی بەرگری دەربرینی ژ گوشە نیگایا مروفايهتیا تەفگەر دکەت نه کو دەمارگیرییه کا بەرتەنگ ئەف ئەدەبه ئەدەبهکی پینگیره ب شورەش و بەرخۆدانی) (۲۹). کەواته بەرگری بی

ئەدەبی بەیته جودا کرن، داهینەری ئەدەبی بەرگری دڤیت مروڤه‌کا خودان هوشیاریه‌کا نەتەوویی بیت و هەر زووی هەست ب ئیش و ژانین ملله‌تی خو بکەت، ئەو ئەدەبی ئەو د ئافرینت پیندڤیه مەرچ و بنجینه‌یین بەرگری دناڤدا بەینە رەنگڤه‌دان داکو ئەو ئەدیه ب ئەدیه‌کی بەرگریخوواز بەیته هژمارتن و ئاخا وەلاتی خو ژ سته‌م و زورداریا داگیرکەران رزگار بکەت، ب رەنگە‌کی گشتی دشین چەند خاسلەت و تایبەتمەندیا بدەینە ئەدەبی بەرگری دڤان خالین خواریدا: (۳۲)

۱- بانگە‌وازیی بو لیژفرینا مافان ددەت هەرۆسان کار لسه‌ر ڤیانا وەلاتی و دادپەرۆری و چاکسازیی ژێ دکەت.

۲- ئەدەبی بەرگری بانگە‌وازیا خو بهیژ دئیحیت بری‌کا هاندان بو کاری دگەل ئاماژە‌پیکرنا نمونین سەرکەفتی د میژوو یا ژیواریا هەبیدا.

۳- ئیک ژ ئەرکین ئەڤی ئەدەبی گوهرینا حالە‌تین زه‌نی و هەست و سوزانە ئانکو بەره‌ڤکرنا خەلکی و پشتگبر کرنا رابوون و هوشبار کرنیه.

۴- ئەدەبی بەرگری هەولددەت بو ساخکرنا گیانی بەرگری لده‌ف گشت خەلکی.

۵- ئەدەبی بەرگری ب ئەکتیف و ئەرینی سەرەدەریی دکەت ژپێخەمەت ئارمانجە‌کا دیارکری ئەو ژێ ئازادبوونە ژ دەستی داگیرکەران.

شۆرەش نابیت ژ بەر ئەڤی چەندی ((ئەدەبی بەرەنگاری و شۆرەش دووانیه‌کن به‌ی یەکتەر هەلناکەن بەرەنگاری هیژە داگیرکەرەکان کە لەلایەن هیژە وەلات پارێزەکان سەرکرا دیه‌تی دەکری، هەموو توانا و وزه‌یه‌کی پێویسته بو بره‌وگرتن و بەردەوام بوون و سەرکەوتن، چونکە بەشیکی گرنگی ئەو وزه‌و تونایه ئەدەب و هونەری وابەستەیه بە مەسه‌له‌کانی کۆمه‌لانی خەلک)) (۳۰). لڤیره ئەرکی داهینەری ئەدەبی بەرگری کیمتر نینه ژ ئەرکی ئەوان کەسان ئەوین دجەنگن دژی ئیمپریالیزمی، ئەدەبی بەرگری هەردەم بزافا سەقامگیری وەلاتی ددەت و ناهیلیت ئالۆزی و دووبەرەکی بکەڤینه دناڤه‌را تاکین وەلاتیدا ئەدەبی بەرگری ئەدەبه‌کی هوشیار و قوربانیدەرە بو ناسنامەیا وەلاتی و هەولا ئازاراندنا هەستی خەلکی و هوشیارکرنا وان ددەت و بانگە‌وازیکرنا وان رادبیت ژبو نەهیلانا خو راده‌ستکرنی (۳۱).

خاسلەتین ئەدەبی بەرگری:

ئەدەبی بەرگری ب ئەوی ئەدەبی دهیته ناڤکرن ئەوی هەمی بنه‌ما و خاسلەتین روخا شۆرەشگیرانه تیدا بەرجه‌سته بووین، دژی هەمی شیوه‌یین چەوساندن رادووستیت، ئەفجا ئەو سته‌م و چەوساندنە یا درپژ خایەن بیت یان یا کورت بیت، ئەو ئەدەبی ب ئەدەبی بەرگری دهیته هژمارتن پیندڤیه کومه‌کا خاسلەت و بنه‌مایان د ناڤ خودا هەمببیز بکەت، تاکو ژ جوړین دیترین

لابدەت و پیلانین وان یین دژی گەلی کورد و نەتەوویین دیت ئاشکرا بکەت،
۳- ئەدەبی بەرگری د شەرین دژواردا ژ بوهایی پەیفی کیم ناکەت، بەلکی رۆلی وی پەیفی دزانیت و ب پیرۆزی تەماشە دکەت.

۴- دیارترین خاسلەتین ئەدەبی بەرگری ئەو کە هەر نقیسەرەکی ئەدەبی بەرگری ژ ئەوان نقیسەرین دی جودایە ژ بەرکو هەر ئیک ژ ئەوان لدویف قوناغ و سەردەمین خۆ رەفتاری لگەل کەلتۆر و دابونەریت و رەگەز و زمانی خۆ دکەت، ئەف جوداهییه دژیان و هزرکرنیدا تشتەکی نورمالە... چونکی ئیک ژ نەهینین گرنگین میژوویی یین ئەدەبی بەرگری د ئەوی چەندی دایە کو ژلایەن گەلین هەمەجۆرە و قوناغین میژوویی ئاشکرا رەنگفەدەت ئەوا ئەو مللەتە تیدا دەربازبووی، هەروەسان پەیوەندی ب گوهرینا کاودانین نەسروشتی مروفایەتە هەیه.

۵- ئیک ژ خاسلەتین دین ئەدەبی بەرگری کوردی ئەو کە ئەدەبەکی هەستیارە و گەلەک یا گریدایە ب ژبواریفە، بەرەف دوو شیوەیین سەرەکی دچیت ئەو ژی خاک و مروفە خاک لدەف ئەدەبی سروشت نینە بەلکو ناخا نشتیمانیه، پەیوەندیەک بەیژ دناقبەرا خاک و مروفیدا هەیه، مروفی بی خاک چ هەبوون نینە. خاک ژی بی مروفی چ هەبوون نینە.

تەوهری دووی

هەروەسان گوتارا سەرەکی ئەدەبی بەرگری دئیک خالدا کومفە دبیت ئەوژی ئەو (پەيامە سەرەکی یەکە لە هەموو ئەو وەلاتانەدا کە رووبەرۆوی داگیرکردن و لکاندن زەوی و پيشيل کردنی مافی چاره نووس و نەبوونی مافە بنچبنەیه کانی مروفە دەبنەو دەیانەوی بە شوهرشی چە کدار مافە زەوت کراوە کانیان بستینەو، زۆر لەیهک نزیک و هاوشیو، ئەویش بریتی یە لە گوتاری مانەو داکوکی کردن لە بوون و خاک و شەرف و بەها مروفایەتی یەکان)) (۳۳). ئەو خاسلەت و تاییەتەندیین ئەدەبی بەرگری دناف خۆدا هەمیژ دکەت ئەو خاسلەتە دناف ئەدەبیاتا گشت مللەتین جیهانیدا دەیتە دیتن، فە کولەر (عەبدولا یاسین نامیدی) د ناما خویا دکتۆرییدا ب شیوێهەکی بەرفرە بەحسی ئەدگار و خاسلەتین ئەدەبی بەرگری کریه و بدیتنا وی ئەف خاسلەتە نە بتنی دناف ئەدەبی بەرگری کوردیدا دەیتە دیتن بەلکو ئەدەبی بەرگری بی هەر نەتەوێهەکی ئەف خاسلەتە تیدا بەرجەستە دبن، ئەو خاسلەتەژی ئەفین خوارینە: (۳۴)

۱- پەیوەندیە کا بەیژ ب دۆزا گەلی کوردفە هەیه و بەرگری ژ ماقین گەلی کورد دکەت، ژپێخەمەت گەهاندا دەنگین کوردان بو گەلین نازادین جیهانی

۲- ئەدەبی بەرگری بزاقی دکەت پەردەبی لسه رویی دەستەلاتداری زوردارین کوردستانی

ئەدەبى بەرگى و رۆلى وى بەرامبەرى
 داگیر کرنى (هۆزانين قەدرى جانى) وەك نمونه
 دناڤ هۆزانين قەدرى جانيدا ب شىۆهيه كى
 بەرچاڤ باس ل رۆل و كارىگەرييا داگیر كەريى و
 بتايهتەى داگیر كەرييا دەولەتا بریتانیا ل ناڤەراستا
 سەدى بیستی هاتیهه کرن، دەمى بەحسى ئەڤى
 رۆلى ژى دكەت هەمى ب هەلوپسته كى خراب
 ددەتە دیار كرن، ژ سەرجه مین ئەوان هۆزانين
 ل بەردەست كوپرانیا ژیدەر و سەرچاوهیا ئاماژى
 بى ددەن كو بیست و نەه هۆزان هۆزانقانى
 قەهاندينه و دناڤ ئەوان هۆزانين خۆدا هۆزانقانى
 دپینچ هۆزاناندا ئاماژەیین بەرگى بەرامبەر
 داگیر كەريى و بتايهتەى داگیر كەرييا دەولەتا
 بریتانیا دەربریه.

د هۆزانا (سەردارى كوردان بارزانى) دا
 هۆزانقانى بارزانى نەمر وەك سەر كرده و قارەمان
 د مەيدانا خەباتیدا دايه نياسين، هەروەسان
 بارزانى ب بنواشه و بناغى ئافاكرنا كوردستانه كا
 بهیز سالۆخدايه، ژ هەژى ئاماژە پیدانییه هەرسى
 نفیسەران (فەهمى شوكرى عەبدوللا) د ناما خویا
 ماستەریدا ئەوا لژیر ناڤى (رەگەزەى نویى شیعەرى
 كوردى لای قەدرى جان).⁽³⁰⁾ و (زۆزان صادق
 و چنار صەدیق) د قەكۆلینە كا خویا هەڤیشكدا
 لژیر ناڤى (ئەزموننا شعەرى دتەرازا رەخى دا
 قەدرى جان 1911-1972) وەك نمونه.⁽³⁶⁾
 دەمى ئەڤ هۆزانە شروڤە كرىن پەيڤا (هیم) ب
 واتایا (جەڤەنگ و هیما) شروڤە كرىنە بەلى یا

راست ئەڤ پەيڤە رامانا وى یا دروست
 (بنواشه) دەیت، ئانكو بارزانى نەمر د ئەڤى
 هۆزانیدا بوویه بناغى دروستبوونا كوردستانى،
 دەمى دبیژیت:

بارزانى... بارزانى
 دجەنگا وەلات دە،
 دەمەیدانا خەبات دە،
 پەهلهوان...
 قەهرەمان...

تویى،
 بوویى،
 هیمى كوردستان،
 تە هیمى كوردستان،
 چیتز،

پیتز،
 ل جى دانى

بارزانى... بارزانى... 85

وەكى یا دیار هۆزانقانى دوو جاران پەيڤا هیم
 دڤى هۆزانیدا بكارئینایه، دواتایا ئیکیدا دبیژیتە
 بارزانى نەمر پەهلهوانى و قارەمانیا تە بووینە
 ئەگەرى دانانا بونیاتەكى بۆ كوردستانى، د واتایا
 دوویدا ژى دبیژیت تە باشتر و بەرفرەهتر بنواشه
 بۆ كوردستانى دانایه.

دویڤدا هۆزانقان بانگ ل دراوسین كوردان
 دكەت و دبیژیتى كو مللەتى كورد هەردەم
 دەستى ئاشتىی و براپەتیی بۆ هەوە دریز كرىنە و
 ئەوان پیکڤە دوژمنەكى هەڤیشك هەیه ئەوژى

ئیمپریالیزمییە، ژلایەکی دێقە ھۆزانقانی ناھی
ئینگلیز د ئەفی ھۆزانیدا دوو جار
دووبارە کرێیە ئەفەژی دوپاتکرە بۆ زولم و
زۆرداریا دەولەتا بریتانیا ل بەرامبەری مللەتی
کورد کری ژبەرکو بریتانیا نەفایە کورد بگەھنە
مافی خۆی رەوا و ھەر لدەمی حکومەتا بریتانیا
لسالین بیستان ژ سەدی بیستی چەندین دەولەت
ئافاکرین بۆ نەتەوہیین دیتز بەلی ئەو ماف ژ
کوردان ھاتە بی بەھر کرن لەورا ھۆزانقان ب
دوپاتکرنا پەبقا ئینگلیز فایە وی نەدادیا حکومەتا
بریتانیا بۆ خواندەقانی و دیروکی ب سەلمینیت،
ب باوہریا ھۆزانقانی دەولەتا بریتانیا ئەگەرەکی
ھەرە سەرەکی ئەوی زولم و ستەمی ئەوا بەسر
مللەتی کورد و مللەتیین دین دەفەریدا ھاتین ل
دەستپیکا سالین بیستان و تاکو بدوماھیک ھاتنا
شەری جیھانیی دووی.

دھۆزانا (نامە بۆ ئیستگەھی رادیو تاران) دا
ھۆزانقان پەیامەکی بۆ رادیو تاران فری دکەت د
نافەرۆکا ئەوی پەیامیدا ھاتییە کو پیدفی ناکەت
تۆ ناخ و نالینا بۆ کوردین عیراقی بریژی ژبەرکو
کوردین عیراقی لگەل عەرەبان شیانە ھەمی
ئەوان پەیمانین داگیرکەرەن ژ ناؤ بھەن، دەمی
دبیژیت:

ل عیراق،

کورد و عەرەب

ب دەست لەپ،

چراندن ھەموو پەیمان و میساق

ئەمریکا و ئینگلیز و دھیت ئەم بەرگری بگەین
دژی ئەقان ھەر دوو داگیرکەرەن، دەمی دبیژیت:

ئەمی برادەری عەجەم

إخوان عرب لشم

ئەمی دیموکرات تورک قارداش

برادەر، ئیخوان، یولداش

ئەم ھەفال و جیران

دژمنی ئەمریکان

ئینگلیز، ئینگلیز...

زناھار ژ وان مە بن لیز 87

ئیک ژ سیما و تاییەتەندیین مللەتی کورد
ئەوہ کو ھەزا پیگفە ژانی و لیبورینی لدەف
ھەییە بۆ گشت نەتەوہیان ئانکو چ جارەن مللەتی
کورد نەبوویە فاکتەری نە ئارامیا دراوسین خۆ
لەورا د ئەفی پارچا ھۆزانیدا ھۆزانقانی ب
شیوہیەکی ئیکسەر دەستی براہەتی و دوستانی
بۆ دراوسین کوردان دریز کرییە، واتە ب ریز و
بوھا ناھین وان دراوسیان دینیت، ب برا و
ھەقالین ریکا خۆ وان دەتە نیاسین و بزمانین
وان ئەف کریارە ئەنجامداینە، بۆ بانگرانا نەتەوہی
عەرەب پەبقا (إخوان) و فارسان (برادەر) و
تورکانژی (قارداش) بکارئینایە ئەفە ژی پتر
لایەنی رەوشەنبیری و زانینا زمانان لدەف
ھۆزانقانی دەلمینیت، ھەرەسان ھۆزانقان
خویادکەت کو مللەتی کورد لگەل ئەوانان ئیک
دوژمن ھەییە ئەو دوژمن ژ دەولەتیین (ئەمریکا و
ئینگلیز) کو ھیمایین داگیرکاری و

میساقین ئیستیعەماری

ب سەر بەستی و رزگاری

ل نیشتمانی پیرۆز

بئۆکەر و ئافادۆز

دژین... ل 102

هۆزانقانی ئەدە ھۆزانە سالە کئی پشتی بەرپابوونا شۆرەشا چاردەوی گەلاڤیژی ڤهەاندییه، ئیک ژ دەستکەڤتیین ئەڤی شۆرەشی ژێ نەمانا ریکەڤتسان بوویە دناڤهرا حکومەتا عیراقی و دەولەتین دیتزدا بتاییهتی دەولەتا بریتانیا چونکی هەر ژ دروستبوونا دەولەتا عیراقی لسا (1923) و حەتا بەری شۆرەشا چاردەوی گەلاڤیژی دەولەتا بریتانیا چەندین پەیمان و ریکەڤتن لگەل حکومەتا عیراقیدا هەبوون (نوری سەعیدی کو پاشایی عیراقی باوهریە کا مەزن بئۆ هەبوو لسا 1930 ریکەڤتن لگەل حکومەتا بریتانیا ئیمزاکر، ئەڤی ریکەڤتنی ری لبر بریتانیا خۆشکر کو ئاخا عیراقی بکاریینیت).⁽³⁷⁾ هەر وەسان ئەدە ریکەڤتنە بۆ بەری بونیاتی و ریکەڤتخۆشکەرەک داکو دەستەڤلادارین بریتانیا هەندەک ریکەڤتین دیتز لگەل حکومەتا عیراقیدا ئیمزا بکەت (ل 3 نیسانا 1955 ریکەڤتنە کا تایبەت هاتە ئیمزاکر دناڤهرا حکومەتا عیراقی و حکومەتا بریتانیا بیدا ئەدە ریکەڤتنە بۆ وی چەندی بوو داکو جەھی ریکەڤتنە سالا 1930 بگریت).⁽³⁸⁾ پرانیا ئەوان ریکەڤتسان ژێ د پەرژە وەندیا دەولەتا بریتانیا دابوون، ئەفان ریکەڤتسان ژێ راستە و خۆ

کارتیکرەنە کا نەباش هەبوویە بۆ سەر تاکین عیراقی بگشتی و مللەتی کورد بتاییهتی، د ئەڤی ھۆزانیدا ھۆزانقانی راستە خۆ ناڤی بریتانیا نەئینایە بەلی پەياما وی یا ئاشکرایە کو جەختکرەنە ل سەر نەمانا پینگەھ و رۆلی حکومەتا بریتانیا ل عیراقی، واتە پشتی سەرکەڤتنە شۆرەشا چاردەوی گەلاڤیژی ب دینتا ھۆزانقانی جۆرە ئاشتی و ئازادییەک د ناڤ ئاخا عیراقیدا بۆ گشت نەتە وەیان بەرقرار بوو.

لسالا 1957 بۆ جارا ئیکئی د دیرۆکا مەروڤاڤەتیییدا و ل سەر دەستی ئیکەتیا سوڤیەتی، هەڤقە کا دەستکرد بەرەڤ بوشایا ئاسمانی دەڤتە ھنارتن، ئەدە ژێ بۆ وی رۆژی کارەکی زانستی گرنگ بوو، دەھمان دەمداژی بۆ لایەنگر و دوڤقەلانکین ئایدولۆژیا مارکسیەتی مزگینە یە کا مەزن بوویە، ھۆزانقان قەدری جانژی دەھوزانا (ھەڤقا سوڤ) دا پەسنا ئەوی ھەڤقا دەستکرد دکەت ئەوا ژلای ئیکەتیا سوڤیەتیڤە ژ بۆ پوشایا ئاسمانی هاتیە ھنارتی و ب نیشانا ئاشتی و ئازادیی دەتە دیارکرن، دەمی دبیژیت:

ھەڤقا سوڤ،

نیشانا ئاشتی یە

ھەلبوو ژور،

مزگینا دۆستانی یە

گەھیشتە ناڤ ستیرین ئاسمانان ل 98

پاشی ھۆزانقان بانگ ل سیوی و ژنین بی خودانین ھەر دوو باژیرین (ھیرۆشیما و ناکازاکی) نەترسن ئەدە ھەڤقا ژلای ئیکەتیا

دکاری بوو هوندری خوە تژی بۆمبا بکە
 و خوە بدە واشنتۆن
 و لوندەنی،
 مینا هیرۆشیمایا و ناکازاکای
 کامباخ بکە... کەفر ل سەر کەفر نەهیلە
 وان سەرین جەنگخواز بچقینە،
 کوردین رەبەن،
 عەرەبەین فەقیر،
 کوردین بئەست
 ژبەلا وان ئازاد بکە...
 لی، ل ور، ئینسانین بی گوناھ
 کو ب ملیۆن هەنە، نە دە
 ئینسانین بی گوناھ هەنە، حەیفن
 هەیفنا سۆر... نەخوینخوارە
 ژبو ئافاکرنی هاتیە چیکرن ل 99

دئەقی ھۆزانیدا ھۆزانقان ب شیوہیەکی جوان
 و سەرنجراکیش پەسنا مروؤ دوستی و نیازپاکیا
 سیستەمی حکومرانیا وەلاتی ئیکەتیا سوفیەتی
 دکەت، ئانکو بدیتنا ھۆزانقانی ئەو ئایدلۆژیا ئەو
 وەلاتە پەیرەو دکەت گەلەک باشزە ژ سیستەمی
 حکومرانیا ئەقان ھەردوو وەلاتین دی ئەفە
 ژلایەکیفە و ژلایەکی دیتزفە لایەنی ھیۆمانیزمی
 ھۆزانقان ددەتە پال سیستەمی ئایدلۆژییەتا
 مارکسیزمی ژبەرکو بنواشی دروستبوونا ئیکەتیا
 سوفیەت ل سەر ئایدلۆژیا مارکسیەتی هاتیە
 ئافاکرن، ھەر چەند ھۆزانقان د پیتاژووویا
 کاروانی ژیانایا خۆدا ئەندام و ریکخستیی پارتین

سوفیەتیفە هاتیە ھنارتن بتنی درۆشمی وی ئاشتی و
 ئازادییە بۆ گەلان، ئانکو نە بومبا ئەتۆمییە
 جارەکادی ھەر دوو باژیرین ھەوہ کافل و ویران
 بکەت، دەمی دبیتیت:
 براسیۆین ھیرۆشیمایا
 و ژنەبیین ناکازاکای
 .... نەترسن
 ھەیفنا سۆر،
 نەبۆمبا ئوتۆمیکە
 وەک گولیکە سۆر
 ھەلبوو ژۆر.

بینا دۆستانی ددە دۆر ل 98

ب دیتنا ھۆزانقانی ئەو ھەیفنا دەستکرد دشیئ
 وەکی ئەوان فرۆکیین بومبیین ئەتۆمی بەرداینە
 ل سەر ھەر دوو باژیرین (ھیرۆشیمایا و ناکازاکای)
 ئەو ژى ھەمان شیوہ ھەر دوو باژیرین (واشتون
 و لەندەن) ی ویران بکەت، ھەر چەندە وەلاتی
 ئەمریکا بۆمیین ئەتۆمی دژی ئەقان ھەردوو
 باژیران بکارئینابوون بەلی ھۆزانقانی ل پال ناھی
 واشنتۆنی ناھی لەندەنی ژى ئینایە، ئەفەژی
 بەلگەییەکی بەیژە ژبو ئەوی چەندی کو
 ھۆزانقانی ھەلوئیستەکی نیگەتیف و دیتنەکا
 خراب بەرامبەر حکومەتا بریتانیا ھەییە، دویقدا
 ھۆزانقان ھەلوئیستی خۆ بەرگری پتر ئاشکرا
 دکەت بەرامبەری کاربەدەست و سەرانین ئەقان
 ھەردوو دەولەتان ئانکو وەک دۆژمنەک تەماشە
 کاربەدەستین وان دکەت، دەمی دبیتیت:

زیندانێ شۆرەشا مەیە).^(٤١) ژبلی ئەفی چەندی
 ژى ئەم دشیین بیژین کو قەدری جانی دناؤ وان
 ھەر حەفت ھۆزانین ب ئیکەتیا سوفاہەتی
 فەھاندین دچوار ھۆزاناندا بشیوہیەکی
 راستەوخۆ و بی تەم و مژاوی پەسنا ھزرا
 کومۆنیستی و سەرکردین وان کرہی وەکی
 ھۆزانین (ئەز دچم مۆسکۆ، چەژنا ئۆکتۆبەری، ل
 زیندانێ شۆرەشا مەیە و ھەیفە دەستکرد) کەواتە
 ھۆزانقان د ئەفی ھۆزانیدا ددەتە دیارکرن کو ئەو
 ھەیفە دەستکردا ژلای ئیکەتیا سوفاہەتیفە چوویە
 ئەسمانی دشیت چەکی ئەتۆمی ل بەرامیہری
 وەلاتین ئەمریکا و بریتانیا بکاربینیت، چونکی ئەو
 بومبە و چەکی ئەتۆمی دی بیتە ئەگەری ژناقبرنا
 کەسانین بی گونەھ و بی دەستھەلات، بوویە
 ھۆزانقانی نەفایە ئەو چەندە بەیتە رویدان،
 سەرەرای ئەوی چەندی کو مللەتی کورد دی ژ
 زولم و نەدادیا داگیرکەریی رزگار بیتن، بەلی دەمی
 باس ل لسەر گیانی مروڤین بی تاوان و بی گونەھ
 بیتن وژدانا ھۆزانقانی د ھەژینیت و دبیتە
 مروڤەکی جیھانی، خەم و ژانین جیھانی ب
 خەمپن خۆ دزانیت و شادی و خوشیا جیھانی ب
 شادیا خۆ دزانیت، لەورا ھۆزانقان دیبژیت دناؤ
 ھەردوو باژیرین واشنتۆن و لەندەنیدا کەسانین
 سفیل و بی دەستھەلات ھەنە حەیفە ئەو بەیتە
 ژناقبرن، ب ئەفی چەندی بو مە ئاشکرا دبیت کو
 ھۆزانقان خودان ھەستەکی مروڤاہەتیە هیفی و
 ئارەزوویا وی یا ھەرە سەرەکی رزگارکرن

ھیچ پارتەکا کومۆنیستی نەبوویە بەلکی ئەو وەك
 لایەنگرەکی سەرسەختی ئەفی ئایدلۆژیەتی دەیتە
 نیاسین، ئەو چەندەژی دناؤ ھۆزانین ویدا گەلەگ
 ب ئاشکراہی دەیتە دیتن، واتە ھۆزانقانی قیان و
 حەژیکرنا خۆ بو ھزرا ئایدلۆژیا مارکسیەتی دناؤ
 حەفت ھۆزانین خۆدا دەربریە ئەوژی ھۆزانین
 (رییا تازە، ھەیفە سۆر، بەگی ئاخەر زەمان، گولا
 سۆر، ئەز دچم مۆسکۆ، چەژنا ئۆکتۆبەری و ل
 زیندانێ شۆرەشا مە) بەلی نفیسەر (زۆزان سادق
 تروانشی) د ناما خویا ماستەریدا دەمی ھۆزانەکا
 ھۆزانقانی شروڤە دکەت دگەھیتە وی ئەنجامی،
 کو ھزرا ھۆزانقان دژی فەلسەفا مارکسیەتیە و
 رەخنێ ل فەلسەفا شوعیاتیی دگرت. ^(٣٩) بەلی
 بدتنا مە ھۆزانقان د ھیچ ھۆزانەکا خۆدا رەخنە ل
 فەلسەفا مارکسیەتی نەگرتیە، تەنانەت ل دەمی
 ھاتیە گرتن لسا (١٩٥٩) د زیندانا (مەرزە)دا
 ل (سوری) ھۆزانقان راستی ئەشکەنجەدانەکا
 دژوار ھاتبوو ژلای کاربەدەستین ئەوی
 گرتیخانیتفە، ژبو ئەوی یەکی دەتە ئەشکەنجەدان
 داکو داپیدانی ئەندامی پارتا شوعیا سووریە
 یانژی ھەر ھیچ نەبیت بخرابی بەحسی پارتا
 شوعی بکەت، بەلی ئەوی ب ھیچ شیوہیەکی
 رەخنە ل پارتا شوعی نەگرت. ^(٤٠) دناقبەرا چوار
 دیوارین زیندانیدا ھۆزانقانی کومەکا ھۆزانین
 جوان و سەرنجراکیش کو دەلالەتی ژ سەرکەفتنا
 بەرەیی کومۆنیستی لسەر ئاستی جیھانی دکەت
 فەھاندینە وەکی ھۆزانین (چەژنا ئۆکتۆبەری، ل

پاشایەتی هاتیە ئەنجامدان ھۆزانقانی قەھانیدیە، ئەدۆ ھۆزانە روژەکی پستی دەستپیکرنا شۆرەشی ھاتیە ئافراندن، دناڤ ئەفی ھۆزانیدا ھۆزانقانی بشیوہیەکی جوان و قەشەنگ پەسنا روژی شۆرەشا چاردەمی گەلاڤیژی دکەت، واتە بابەتی ئەفی ھۆزانێ مزگینیە کا دلخۆشکەرە بۆ گشت مروڤین ئازادبچواز نەخاسمە بۆ مللەتی کورد، ئەفە ژلایە کیفە و ژلایەکی دیتزفە ھۆزانقانی شیایە بریکا قەھاندنا ئەفی ھۆزانێ ئەوان ناخ و کەسەرین دناخی خۆدا ل بەرامبەری داگیرکەریا دەولەتا بریتانیا ھەمی ب داربژیت، ددەستپیکا ھۆزانیدا ھۆزانقان شۆرەشا چاردەمی گەلاڤیژی ھەکی چەژنەکا پیروژ و پر بایەخ ددەتە دیارکرن، ب ھاتنا ئەفی شۆرەشی ئەو ھەمی پیلان و ریکەفتین ب نەھینی و ل پشت پەردین تاری و رەشدا دەھاتنە ئیمزاکرن ھاتنە ژناڤبرن و دراندن، دەمی دببژیت:

گەلاویژ

شەڤین تاری چراند...

پەردەیین رەش دراند...

چاردەمی گەلاویژ

ئەمی چەژنا پیروژ... ل94

دویدا ھۆزانقان ئەوی نالەباری و کەرب و کینا د دلی خۆدا ھەمی ل بەرامبەری (حلفا بەغدا) و داگیرکەریا ناخا عیراقی بگشتی و ناخا کوردان بتایەتی دەبرییە، چونکی ئارمانجا ھەرە سەرەکیا (حلفا بەغدا دوژمنکاریکرن بزاڤا رزگاریکرن

مللەتین بنەستە ژ دەستین داگیرکەران، کەواتە ئەم دشیین بیژین مەرم و ئارمانجا نافەرۆکا ئەفی ھۆزانێ ئەو بۆ دەولەتین ئەمریکا و بریتانیا بتایەتی ژ دەولەتا بریتانیا روھن ب نەھیلانا ھەو ل ناڤ ناخا ئەفی دەفەری دی ئازادی و دادی بۆ نەتەوہیین وان وەلاتان زڤریت ب تایەتی ژ بۆ نەتەوی کورد، چونکی ھۆزانقان ل دەمی سالوخذانا کوردان دکەت لژیر سیا داگیرکەرین دەولەتا بریتانیدا ب رەنگەکی مەلیل و دامابی مللەتی کورد وینە دکەت، بتنی ئەو تشتی دی ئازادیا وان زڤرینیت نەھیلانا داگیرکرییە دناڤ ناخا کورداندا، برەنگەکی گشتی ئەم دشیین بیژین ھۆزانقانی قیایە ھەڤبەرکرنەکی بکەت دناڤبەرا سیستەمی حکومرانیی دەولەتا بریتانی پەیرەو دکەت لگەل ھزر و فەلسەفا ئیکەتیا سوفیەت لسەر دچیت، دئەفی ھەڤبەرکرنیدا رووی نیکەتیف و خرابی دەولەتا بریتانیا پیشانی خواندەقانی خۆ ددەت و ل بەرامبەر ژ ب باشی و مروڤ دۆستی ھزرا مارکسیەتی وینە دکەت.

ھۆزانا ھەرە دیار و ئاشکرا کو ھۆزانقانی تیدا نیشان و ئامازەیین بەرگری ل بەرامبەری داگیرکەریا حکومەتا بریتانیا نیشاندا بیت ھۆزانا (چاردەمی گەلاڤیژی) یە ئەدۆ ھۆزانە ب ھەلکەفتا سەرکەفتا شۆرەشا چاردەمی گەلاڤیژا سالا ۱۹۵۸ ی ل عیراقی ئەوا ب سەرکردایەتیا (عبدالکریم قاسم) ی دژی دەستەلاتداریا

نەتەوویێ کورد دکر، ئەوان دڤیا ب ئەڤی
رێکەفتنی مللەتی کورد بی بەهر بیت ژ مافین
خوین نەتەووی. (٤٢) لەورا هۆزانقانی ب پەیفین
تابۆ و نە هیژای مروفاپەتی ئافاهی هۆزانا خو
ڤهاندیە، ئەڤ چەندەژی لایەنی دەروونی
هۆزانقانی پی ئارام دبیت، دەمی ئەقان پەیفین
هەنە ژبو ئەوان بکار دینیت وژدانا خو پی ئارام
دکەت، ئانکو ئەو پەیفه گوزارشتی ژ کەسانین
ناست نزم و دەهمەن پيس دکەت دەمی دبیزیت:

ماری ئافادۆز،

تەفری...

لەرزى...

ل ئاخا عیراقی...

عەحقی،

پەحقی،

دەبن لنگی کورد و عەرەب،

ئەو پەیمان بەغا

ئەو قەحجە میساق... ل95

دلی هۆزانقانی ئارام دبیت دەمی دبینیت یان
گوھ لی دبیت کو ئەو دەولەت و لایەنین یاریا
ب پاشەرۆژا گەلین دەڤەری دکەن و سامان و
داهاتی وان بریکا پەیمان و حلفان بو خو
دەستەبەردکەن، وەکی دوژمنەك(مار) وینە کرینە،
ئەڤرۆکە سەری وان دنا ئاخا عیراقیدا بی هاتیە
پەلخاندن، ئەو پەیمان و حلفین خوڤه یین کەفتین
کورد و عەرەبان، دیارە هۆزانقانی بچاڤه کی
ترسناک تەماشەى وی حلفی دکر، لەورا بژنەك

لەشفرۆش ساحۆدایە، ب بوچوونا هۆزانقانی
ئەڤی رێکەفتنی ژبلی زیان و مەرگەساتان هیچ
سود و مفايەك بو گەلین عیراقی
دەستەبەرنە کرینە، لەوما هۆزانقان وەك مروڤه کی
ناشتیخواز بیئووسی خو شیایە رووی
راستەقینەبی داگیرکەران دنا هۆزانین خودا
بەرجهستە بکەت، کەواتە ب دیتنا هۆزانقانی
پەیمان بەغدا کو لژیر سەرپەرشتیا حکومەتا
بریتانیا دا هاتیە ئیمزاکرن ب پسترن و خراپترین
پەیمان ناڤ دکەت، بیگومان گشت فەرمان و
بریارین ل سەر گەلین عیراقی دهاتنە جییه جیکرن
ژ دەف حکومەتا بریتانیا یئقە دهاتنە دان، قەدری
جان ژى ب وینە و پەیفین خوین هۆزانی
سالۆخدانا ئەوان بریاران دکەت ئەوین ژلای
حکومەتا بریتانیا یئقە دەردکەشتن، دەمی دبیزیت:

ئەو فەرمان!

ئەو ژارا مار،

ئەو درانی سەبی هار،

ژ لەندەن...

دیاری هاتە شانندن

ژبو نوکەرین کەڤجال

تەڤا چەند دەرهمی مال ل96

لیکچواندنا ئەڤی پەیمانی ب ژههرا ماری و
ددانی سەبی هار بەلگەبەکی قەبرە ل سەر ئەوی
چەندی کو هۆزانقانی هەردەم دنا پیئچ هۆزانین
خودا هەلوپەستەکی نیگەتیف دژی حکومەتا
بریتانیا هەبوویە، ب دەربرینە کادی قەدری جانی

واتە نەهیلانا ئازادیی دناؤ گەلین عیراقیدا ب
رامانا نەمانا ئاشتی و تەناهیی ل دەقەری
دگەهینیت، ل بەرامبەر زولم و ستەم ل دەقەری
بەرقرا دبیت، ھەرۆسان ھۆزانقانی د ئەفی
ھۆزانیدا چوار جارن نافی پایتەختی بریتانیا ئینایە،
د دوو جارین دوماھیکییدا بی کو ھۆزانقان
ھەناسەپەکا کویر ھەلکیشیت نافی باژیری
لەندەنی دووبارە کریە، بیگۆمان ئەفان
دووبارە کرناژی ب شیۆپەکی رەمەکی نەھاتیە
ئەنجامدان بەلکو ب ھوشەکا ھوشیارانە ئەو
چەندە سەلماندیە کو ئەو بریارین ژ لەندەنی
دەردکەفن ب پلە ئیک د پەرژەوہندیە حکومەتا
بریتانیا دانە و پاشی ئەوان سەرانی دەستەھلاتی ل
گەلین عیراقی دکەن، ب ئەفی چەندی دی
باجەکا قورس و گران کەڤتە لسەر ملین
ھاولاتیان، دویقدا ھۆزانقان دەرئەنجامین ئەوان
بریار و پەیمانین لسەر ھاولاتیین کورد و عەرەبان
دەھاتە سەپاندن ئاشکرا دکەت، ئانکو ب
بوچوونا ھۆزانقانی ئەو پەیمان بەغدا بو
بنواشەپەکی بەہیز ژبو بەرگریی و بەرپایوونا
شۆرەشی دژی نەدادیا ل دەقەری ھەمی، دەمی
دبیژیت:

ئەو فەرمان و ئەو سەدار،
سەرین نۆکەرین خوہ، خوار...
ئەو پەیمان و ئەو فەرمان
ژ مللەت رە بوو دەرمان...
عەرەب و کورد زیدەتر،

ب دینتەکا خراب و دوژمنکارانە تەماشە
کاربەدەستین حکومەتا بریتانیا دکر، ئەو
چەندەژی نە تشتەکی سەیر بوویە چونکی قەدری
جان ھەردەم ب ھۆزانین خو شیایە تەماعکاریا
داگیرکەریی و کولۆنیالی ئاشکرا بکەت، ئانکو
ئەو پەیمانە ژ ھەرا ماری یە و ددانئ سەیی ھارە
دشیت خەلکی بی گونەھ ب تاییەتی نەتەوہیی
کورد نەھیلیت، کاربەدەستین ئەوی دەمی کو
دەستەھلات ل گەلین عیراقی دکر گشت
دویقەلانک و نۆکەرین بریتانیا، ئەو نۆکەرە ژ
ھەردەم ملکەچی بریارین لەندەنی بوویە ژ
پینخەمەت ب دەستقەئینانا مال و سامانی عیراقیان،
ھەرۆسان ئەو بریار و فەرمانین ژ لەندەنی لسەر
کاربەدەستین دەستەھلاتداریا حکومەتا عیراقی
دەھاتە سەپاندن مەرەم ژ کپکرنا دەنگی
نازادینخووان بوویە، دەمی دبیژیت:

بو کوشتنا ئازادینخووان
کوشتنا عەرەب و کوردین بەلەنگاز
ژ لەندەن...
دیاری ھاتە شانندن...
ئەو پەیمان خوینخوار،
ئەو فەرمان و ئەو سەدار
ژ لەندەن...
بەلی...
ئەری...
ژ لەندەن...
دیاری ھاتە شانندن... 96

ل نیشتمان،

ب رزگاری،

هەفال و برادەر مان... ل 99

بخواندنا ئەفقی کویلا ھۆزانی بۆ مروقی
دیاردییت ھۆزانقان دزانیت ئیک ژ بەندیین ئەفقی
پەیمانی ھانا دووبەرەکیی دناقبەرا نەتەوہیین
دەفەری ددەت، لەورا دبیژیت کورد و عەرەب
مان برا و پشتی رزگاریی ئەو براپەتیە موکومتز
بوویە، ھۆزانقان وەک مروقەکی دلسۆز و
خەمخۆری ناشتیی قیایە پیکفە ژیا نا نەتەوہیان
لسەر رووی ئەفقی جیھانی بہیتە چەسپاندن،
نانکو دویر ژ دەستی داگیر کەران ژیا نا نەتەوہیان
بہیتە بوراندن داکو گشت تاکین لسەر ئەفقی
ناخی دژین ھەست ب ھەبوونا خۆ بکەن، ئەفەییە
ھیشی و داخوایا ھەرە سەرەکیا قەدری جانی،
پشتی سەرکەفتنا شۆرەشی ژ ی و دامەزراندنا
سیستەمی کۆماری ل عیراقی ھۆزانقان خۆ ب
دۆست و یاوەری ئەفقی کۆماری دزانیت، دەمی
دبیژیت:

جەمھوریەتا عیراقی،

ئەمی... ستیرا پر رۆناک

جەمھوریەتا عیراقی...
وہلات ب تە رۆناھی...
شەوقا تە دا ھەر ئالی...

ل ژۆر... ل ژۆر... راست و چەپ

فارس... تورک... کورد و عەرەب

ب فی رۆژی کەیف خوەشن ل 99

ھۆزانقان ب ئەندازەییە کا جوان بەحسی رۆل و
کاریگەریا دامەزراندنا کۆمارا عیراقی لسەر
درواسیین عیراقی دکەت، مینا ستیرە کا گەش و
پر رۆناھی وینە دکەت، ب رۆناھییا خۆ شیاپە
ئاخا وەلاتی رۆناک بکەت، ب دیتنا ھۆزانقانی نە
بتنی گەلین عیراقی ژ ئەفقی کۆماری سودمەندن
بەلکی مل ب ملین کورد و عەربان ژ ی گەلین
تورک و فارس ژ ی ب ئەفقی کۆماری دلخۆشن،
ژبەر ئەوی قیانا ھۆزانقانی ھەمی بۆ شۆرەشا
چار دەمی گەلاقیژی ئەو لگەل چەند ھەفالین خۆ
پشتی سەرکەفتنا شۆرەشی دەینە عیراقی). (۴۳) ب
ھەرا ھۆزانقانی ب نەمان و نەھیلا نا کۆلۆنیالی ل
ئەفقی دەفەری دی جۆرە ناشتی و نازادیەک
دناقبەرا ھەمی نەتەوہیاندا ئاقابیت و ب پێچەوانە
ژی دی نەدادی و زولم و ستەم بیتە دەستەھلات
لسەر ھاولاتیان.

د ھۆزانا (شینا سەرۆک جەمھوری کوردستان –
پێشەوا قازی محەمەد) یدا ئەف ھۆزانە بژان و
خەمان و بشیوی پێگۆتن ب سەرۆکی (کۆمارا
کوردستانی) (قازی محەمەد) یقە، ھاتیە فەھاندن،
فەھاندنا ھۆزانی چ بشیوی پێگۆتن بیت یانژی
پەسن و ستایشا کەسانین سەر کردە و رەوشەنیر
و ناقدارین کوردان بیت دناف ئەزموونا ھۆزانیا
قەدری جانیدا بەرچاؤ دکەفن، وەکی ھۆزانین
(تابووتا بخوین، شین، سەرداری کوردان
... بارزانی، شیوی وەلات بارزانی ھات، میری
کورد.. ھتد) ئەفەژی ژبۆ ئەوی چەندی

قەدگەریت که هۆزانغان هەردەم بەرگری ژ دۆزا رەوایا ئەوان سەرکردە و رەوشەنبیران کریه، ب دەربەرینه کادی هۆزانغان وەک کوردەکی دلسۆز و خودان هەستەکی نشتیمانپەرورەرانە لگەل ژان و خەمیت ئەوان سەرکردە و رەوشەنبیرانە ئەوین هەردەم ژ پێخەمدت ئازادیی و رزگارکرنا ئاخوا کوردستانی ژ دەستی دوژمن و داگیرکەران بزافکرین، لدهستپیکا هۆزانی بەحسی ئەوان پەرپرسی ئیرانایان دکەت ئەوین ب پیلانەکا نیقدەولەتی و هەریمی شیاين کۆمارا کوردستان ژناقبەن و ریهەری کۆماری لگەل چەندین کاربەدەستین ئەقی کۆمارا ساقا لریکەفتی (۱۹۴۷/۳/۳۱) لباژیری مهابادی خلفا سیداری داین، دەمی دبیژیت:

دبیژن کو ئەو عەجەمێن ئەفیون کیش
ئەسرار کیش

ب دەستین خوهیین گەماری
دانین سیپا خوین خواری
سەری پێشەوا دانە پێش!
ئەو ریهەری بی هەمتا،
تەفا چەند وەزیرین وی،
کشاندنە بن سیپا!
ژ ئەردی بلند کرن! ل ۸۸

هۆزانغانی شیاپه روویی راستەقینهیی بەرپرسی ئیرانایان وینه بکەت، ب مروقیین ئەفیون کیش سالۆخ دەت، هەر ژ کەفن و تانوکە عەجەم ب مادین بیهوشبەر بناقۆدەنگن، دیاره وی سەردەمی

قەدری جانی ئەق پیزانینه لدهف هەبووینه، واتە ئەو مروقیین ئەقی مادەیی بکاردئینن ژ ریزا مروفايه‌تی دچنە دەر، لەورا ئەو کەسانین بریکا داگیرکەران ریهەری کۆماری و هەقالین وی لسیداریداین هۆزانغانی ب ئالۆدەیین ئەفیونی نافکرینه، بدیتنا هۆزانغانی ئەق چەندە واتە سیدارەدانا پێشەوا قازی و هەرفاندنا کۆمارا کوردستانی چ جارن جیهەجی نەدبوو ئەگەر دەستی داگیرکەران لپشت نەبایه، وەکی دەهۆزانین بەری نوکەژیدا ئاماژە بی هاتیه دان کو قەدری جان دوژمنەکی سەرسەختی ئمپریالیزم و داگیرکاری بوویه، و دەولەتین ئینگلیز و ئەمریکان نوینەرآتیا وا دکر لشەری جیهانیی دووی، ژلایه‌کی دیقه عاشقی وەلاتی خو و دوستی ئازادیخوایی بوویه، لەورا ب خەم و ژانەک مەزن و بپه‌یقین دوژوار ناخی جەنەراله‌کی ئینگلیزی دئینیت و دبیژیت:

تو هیچ خیری نەبینی ئەی ژونپۆلی ئینگلیز...
ژ وان ئەسراکیشان رە،
تە حازر کر ئەق لیز... ل ۸۹

ژونپۆل پەرپرسەکی بالا بوو دناق ریزین دەولەتا بریتانیاییدا دناقبەرا سالین ۱۹۱۶- ۲۰۰۴ ژیايه. (۴) راستە ئەقە کاربەدەستەکی کۆلونیالیا ئینگلیزه بەلی پەیقین هۆزانغانی ئاماژەنە بو دەولەتا ئینگلیزی، کو ئەوان رۆلەکی مەزن دخی پیلانیدا هەبوویه، پاشی هۆزانغان ب

- ۱۱- شاکرو خدو محوی، المسألة الكوردية في العراق المعاصر، ترجمة: د. عبدي حاجي، ص ۱۵.
- ۱۲- دلاور زنگی، قدری جان ۱۹۱۱-۱۹۷۲ قصص و مقالات، شعر، ترجمه: هورامی یزدی، الگبعه الاول، اربیل، دار اراس للنشر، ۲۰۰۱، ص ۱۶
- ۱۳- ریبار محمد حسن، قدری جان و بزافا هوزانا نویا کوردی، گوفارا مه‌تین، هژمار ۹۷، ۲۰۰۰، ل ۳۵-۵۱
- ۱۴- دکتور مارف خه‌زنه‌دار، میژووی ئه‌ده‌بی کوردی، به‌رگی حه‌وته‌م، ۹۴۵-۱۹۷۵، چاپی دووهم، ده‌زگای چاپ و پلاو کردنه‌وه‌ی ئاراس، ۲۰۱۰، ل ۲۰۹.

15- Uzgal Bazidi, Welat Pareze dil Zoz Qedri Can, Rojnama, Azadi, Hijmara,63,ISTENBOL,1993,

- ۱۶- نازاد عبالعزیز مزوری، قدری جان شاعیر و داهینه‌ر و نشیماپه‌روه‌ر، چاپا ئیککی، چاپخانا وه‌زاره‌تا په‌روه‌ردی، هه‌ولیر، وه‌شانین ده‌زگه‌هی سپیریز، ۲۰۰۲، ل ۱۲۰.
- ۱۷- ره‌مه‌زان حه‌جی قادر و یه‌همان محمد عبدالرحمن، گرنگیا زمانێ کوردی ل لایئ نفیسه‌ر و شاعیرین گوفاری هاواری، گ‌وارا زانکویا گه‌رمیان، هژماره ۱۱، ۲۰۱۶، ل ۴۰۷.
- ۱۸- ادیب نادر، بین بارزانی و قدری جان، گوفارا مه‌تین، هژمارا ۳۰، ۱۹۹۴، ص ۶۹-۸۱.
- ۱۹- موسه‌دق توفی، ئیندی‌کسی نفیسه‌رین رۆناهی، قدری جان، گوفارا رۆناهی، فه‌کۆلینه‌کا دیروکی و ره‌وشه‌نیریه، وه‌شانین ده‌زگه‌هی سپیریز بی چاپ و وه‌شانی، ده‌وک، ۲۰۰۵، ل ۶۱-۶۲.
- ۲۰- عیزدین مسته‌فا ره‌سول(د)، قدری جان ۱۹۱۱-۱۹۷۲، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌و ئوفیستی ئاسا، ۲۰۰۲، ل ۲۱- هه‌مان ژیده‌ر، ۲۰۰۲، ل ۲۲- مسعود بارزانی، البارزانی و الحركه‌ التحریریه‌ الكوردیه، ثورة بارزان ۱۹۴۵-۱۹۵۸، کردستان- کانون لاول، ۱۹۸۷، ص ۱۲۹.

- ۵- بدیتنا هوزانفانی ژنافچوونا کومارا کوردستان و سی‌ده‌ه‌دانا پی‌شه‌وا قازی محه‌مه‌دی چ جارن جیبه‌جی نهدبوو نه‌گه‌ر ده‌ستی داگیر که‌ران لپشت نه‌بایه.
- ۶- دده‌ربرینا هه‌ستی هوزانفانیدا دیار دبیت کونه‌ژبه‌ر شرینی و حه‌زا شامی واری خو بجه‌ هیلایه به‌لکی ئه‌و ژبه‌ر زۆداریا که‌مالیستان چوویه شامی.
- ۷- دناؤ هوزانین ویدا هزرا کومینوستی ب وینه‌یه‌کی جوان هاتیه سالو‌خ‌دان.

په‌راویژ

- ۱- د. صلاح محمد سلیم محمود، دیروکا کوردان یا هه‌فچه‌رخ ب دیتنه‌کا راستی، چاپا دووی، وه‌شانین په‌رتو کحنا جزیری، چاپخانا هیفی، ده‌وک، ۲۰۱۸، ل ۴۹.
- ۲- رفیق حلمی، یاداشت - کوردستانی عیراق و شو‌ره‌شه‌کانی شیخ مه‌حمود، ل ۲۷.
- ۳- هه‌مان ژیده‌ر، ل ۱۹.
- ۴- سروه‌ اسعد صابر، کوردستان من بدایه‌ الحرب العالمیه الاولی الی نه‌ایه‌ مشکله‌ الموصل ۱۹۱۴-۱۹۲۶، درسه‌ سیاسیه‌ وپاقیه، اربیل، ۲۰۰۱، ص ۱۳۷-۱۳۸.
- ۵- م. ا. هستریان، القضايا القومية في تركيا، ترجمه: سیامند سرتی، مراجعه و نقدي عزیز داود محمد، الطبعة الاولی، قامشلی، ۱۹۹۹، ص ۷۱.
- ۶- شاکرو خدو محوی، المسألة الكوردية في العراق المعاصر، ترجمة: د. عبدي حاجي، دار سبیریز للطباعة و النشر، ۲۰۰۸، ص ۸۳.
- ۷- د. صلاح محمد سلیم محمود، دیروکا کوردان یا هه‌فچه‌رخ ب دیتنه‌کا راستی، ل ۴۰.
- ۸- هه‌مان ژیده‌ر، ل ۷۴-۷۵.
- ۹- عه‌بدولا زه‌نگه‌نه، رۆژی کورد کوفاری جفاتی هیفی و قوتایانی کورد ۱۹۱۳ ئسته‌نبول، ژماره‌ی سیه‌م، بنگه‌ی ژین چاپخانه‌ی شقان، سلیمانی، ۲۰۰۵، ل ۵.
- ۱۰- کمال مظهر احمد، کردستان في سنوات الحرب العالمية الاولی، ترجمة: محمد ملا عبدالکریم، بغداد ۱۹۸۴، ص ۱۴۰.

- ٢٣- عەبۆلرەحمان زەببەحی، قاموسی زمانی کوردی، بەرگی دووهم، چاپکراوەکانی کوری زانیاری کورد، بەغدا، ١٩٧٩، ل ١٧٣.
- ٢٤- مەلا خلیل مەشەختی، فەرەهنگا مەرگ و ژێ فەرەهنگا کوردی - کوردی، چاپی یەکەم، بلاوکردنەوهی ئاراس، هەولێر، ٢٠٠٦، ل ٥٢.
- ٢٥- هەژار، هەتەبەنە بۆرینە، فەرەنگ کردی - فارسی، ساپخانە ی سروش، تهران، ١٣٦٩، ل ٧٧.
- ٢٦- محمد امین دوسکی، قاموس سپیریژ (کردی-عربی)، چاپا ئێکی، چاپخانا حەجی هاشم، ارپیل، ٢٠٠٩، ل ٢٧- حەمە سەعید حەسەن، شیعەر و هەلوێست، چاپی دووهم، سوید، ١٩٩٤، ل ٧.
- ٢٨- د یاسین الایوبی، الحب الپوری فی شعر محمود درویش، مجله المعرفة، العدد ٢١، ١٩٧٢، ص ٤٢.
- ٢٩- رسول بلاوی و مرچیه اباد، ملامح المقاومة قی شعر یحیی السماوی، مجله افاق الچاره اسلامیه، العدد الاول، ١٤٣٥، ل ٢١.
- ٣٠- ئەبۆبەکر عەبۆللا خۆشناو، شیعری بەرەنگاری کوردی ١٩٧٥-١٩٩١، نامە ی ماستەر، کۆلیژی زمان، زانکۆ ی سلیمانی، ٢٠٠١، ل ٣١- علی گنجان و پریا رحیمی، ملامح الپوره و المقاومة فی شعر ابو القاسم لاهوتی، مجله إجاوات نقدیه، العدد الخامس و العشرون، ١٣٩٦هـ، ص ٧٥.
- ٣٢- مریم أولاجی، المقاومة فی شعر الجزائیری صالح خرفی نورژا، رساله مستر، کلله ألداب، جامعه ابو بکر بلقايه، ٢٠١٨، ص ١٤.
- ٣٣- حەمە سەعید حەسەن، شیعەر و هەلوێست، چاپی دووهم، سوید، ١٩٩٤، ل ٧.
- ٣٤- د. عەبۆللا یاسین ئامیدی، هۆنراوه ی بەرگری له بەرەمی چەند شاعیریکی کرمانجی سەر وودا ١٩٣٩-١٩٧٠، چاپی یەکەم، چاپخانە ی وەزارەتی پەر وەر دە، هەولێر، ٢٠٠٥، ل ٤٥.
- ٣٥- فەهمی شوکری عەبۆللا، رەگەزی نوێی شیعری کوردی لای قەدری جان، چاپا ئێکی، وەشاننێن دەزگەهێ سپیریژ چاپخانا حەجی هاشم، هەولێر، ٢٠٠٦، ل ١٦١.
- ٣٦- زوزان صادق سعید و چنار صدیق غازی، ئەزموونا شعری دتازیا رەخی دا (قەدری جان ١٩١١-١٩٧٢) وەك نمونە، گوڤارا زانکویا دهۆک، پەربەندا ١٤، هژمار ١١، ٢٠١١، ل ٤٥.
- ٣٧- چارلز تریب، چەند لاپەرەك له میژووی عێراق، وەرگیران: محەمەد حوسین ئەحمەد و عەبۆلقادەر کەھوور، چاپی سیبەم، چاپخانە ی رۆژەهلات، هەولێر، ٢٠١٣، ل ٨٤.
- ٣٨- لاستاز الدکتور غانم محمد الحفر و الدکتور عبدالفتاح علی البوتانی، الکوردد و ال حداب الگوگیه فی عیراق خلال العهد الملکی ١٩٢١-١٩٥٨، الگیبە لاول، مگیبە وزارە التزییه، ارپیل، ٢٠٠٥، ص ٩٧.
- ٣٩- زوزان صادق تروانشی، چیرۆکە شعرا کوردی، ئەدگارین فەگێرانی - ئاست و شێواز - قەدری جان ١٩١١-١٩٧٢ وەك نمونە، چاپا ئێکی، چاپخانا دهۆک، ٢٠٠٨، ل ١٤٧.
- ٤٠- عیزدین مستەفا رەسۆل(د)، قەدری جان ١٩١١-١٩٧٢، ل ٣٩-٤٠.
- ٤١- مەریوان عومەر دەولەت، قەدری جان ١٩١١-١٩٧٢، ژیان و بەرەم، چاپی یەکەم، ٢٠٠٦ دەزگای سەردەم، ل ١٩٣.
- ٤٢- میقان عارف بادی، الحركه القومیه الكوردیه التحریریه فی كوردستان، دار نشر سبیریز، ٢٠٠٥، ص ٤٤.
- ٤٣- اسماعیل ابراهیم محمد صالح، قەدری جان و هۆزانا کوردی یا هەقچەرەخ، گوڤارا کاروان، ژمارە ٢٧، ١٩٨٤، ل ٤٥.

- www.wikipedia.jan paul.colonial

٤٤ administrator.

- www.wikipedia.hari troman.

٤٥

ژیدهر

۱- په‌رتووك:

أ- بزمانی كوردی:

۱- نازاد عبدالعزیز مزوری، قه‌دری جان شاعیر و داهینه‌ر و نشتی‌مانپه‌روه‌ر، چاپا ئیكی، چاپخانا وه‌زاره‌تا په‌روه‌ردی، هه‌ولیه‌ر، وه‌شانین ده‌زگه‌هی سپی‌ریز، ۲۰۰۲.

۲- ره‌فیک حله‌می، یاداشت - کوردستانی عیراق و شو‌ره‌شه‌کانی شیخ مه‌حمود.

۳- حه‌مه سه‌عید حه‌سه‌ن، شیعر و هه‌لوئیست، چاپی دووه‌م، سوید، ۱۹۹۴.

۴- چارلز تریب، چه‌ند لاپه‌ره‌ك له میژووی عیراق، وه‌رگی‌زان: محه‌مه‌د حوسین نه‌حه‌د و عه‌بدولقادر كه‌هور، چاپی سییه‌م، چاپخانه‌ی رۆژه‌ه‌لات، هه‌ولیه‌ر، ۲۰۱۳.

۵- زوزان صادق تروانشی، چه‌رۆكه شعرا كوردی، نه‌دگارین فه‌گی‌زان - ناست و شی‌وز - قه‌دری جان ۱۹۱۱-۱۹۷۲ وه‌ك غه‌ونه، چاپا ئیكی، چاپخانا ده‌وك، ۲۰۰۸.

۶- صلاح محمد سلیم محمود(د)، دیرۆكا كوردان یا هه‌شچه‌رخ ب دیتنه‌كا راستی، چاپا دووی، وه‌شانین په‌رتو‌ك‌حنا چه‌زیری، چاپخانا هیه‌قی، ده‌وك، ۲۰۱۸.

۷- عه‌بدولا زه‌نگه‌نه، رۆژی كورد كوفاری جه‌قاتی هیه‌قی و قوتاییانی كورد ۱۹۱۳ ئسته‌نبۆل، ژماره‌ی سیه‌م، بنگه‌ی ژین چاپخانه‌ی شقان، سلیمانی، ۲۰۰۵.

۸- عه‌زیدین مسته‌فا ره‌سول(د)، قه‌دری جان ۱۹۱۱-۱۹۷۲، چاپی یه‌كه‌م، چاپخانه‌و ئوفیستی ناسا، ۲۰۰۲.

۹- عه‌بوللا یاسین نامیدی(د) هۆنراوه‌ی به‌رگری له به‌ره‌مه‌ی چه‌ند شاعیریکه‌ی کرمانجی سه‌روودا ۱۹۳۹-۱۹۷۰، چاپی یه‌كه‌م، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده، هه‌ولیه‌ر، ۲۰۰۵.

۱۰- فه‌همی شوکری عه‌بدولا، ره‌گه‌زی نوینی شیعی کوردی لای قه‌دری جان، چاپا ئیكی، وه‌شانین ده‌زگه‌هی سپی‌ریز چاپخانه‌چه‌جی هاشم، هه‌ولیه‌ر، ۲۰۰۶.

۱۱- مارف خه‌زنه‌دار (د)، میژووی نه‌ده‌بی کوردی، به‌رگی حه‌وته‌م، ۹۴۵-۱۹۷۵، چاپی دووه‌م، ده‌زگای چاپ و پلاو‌کردنه‌وه‌ی ناسا، ۲۰۱۰.

۱۲- مه‌ریوان عومه‌ر ده‌وله‌ت، قه‌دری جان ۱۹۱۱-۱۹۷۲ ژیان و به‌ره‌م، چاپی یه‌كه‌م، ده‌زگای سه‌رده‌م، ۲۰۰۶.

۱۳- موسه‌دق توفی، ئیندیكسی نفیسه‌رین رۆناهی، قه‌دری جان، گوفارا رۆناهی، فه‌كۆلینه‌كا دیرۆکی و ره‌وشه‌نبیره‌ی وه‌شانین ده‌زگه‌هی سپی‌ریز یی چاپ و وه‌شانی، ده‌وك، ۲۰۰۵.

۱۴- محمد امین دوسکی، قاموس سپی‌ریز (کردی-عربی)، چاپا ئیكی، چاپخانا چه‌جی هاشم، ارپیل، ۲۰۰۹.

۱۵- مه‌لا خلیل مشه‌ختی، فه‌ره‌نگه‌ی مه‌رگ و ژی فه‌ره‌نگه‌ی کوردی - کوردی، چاپی یه‌كه‌م، بلاو‌کردنه‌وه‌ی ناسا، هه‌ولیه‌ر، ۲۰۰۶.

۲ بزمانی عه‌ره‌بی:

۱۲- دلاور زنگی، قه‌دری جان ۱۹۱۱-۱۹۷۲ قصص و مقالات، شعر، ترجمه: هورامی یزیدی، الطبعة الاول، ارپیل، دار اراس للنشر، ۲۰۰۱.

۱۳- سه‌روه‌ اسعد صابر، کوردستان من بداية الحرب العالمية الاول الى نه‌ایة مشكله‌ الموصل ۱۹۱۴-۱۹۲۶، دراسة سياسية وثاقية، ارپیل، ۲۰۰۱.

۱۴- شاکرو خه‌لو محوی، المسألة الكوردية في العراق المعاصر، ترجمه: د. عبدي حاجي، دار سبیریز للطباعة و النشر، ۲۰۰۸.

۱۵- غانم محمد الحفر و عبدالفتاح علي البوتاني، الكورد و الأحداث الوطنية في عیراق خلال العهد الملكي ۱۹۲۱-۱۹۵۸، الطبعة لاول، مطبعة وزارة التربية، ارپیل، ۲۰۰۵.

۱۶- کمال مظهر احمد، کوردستان في سنوات الحرب العالمية الاول، ترجمه: محمد ملا عبدالکریم، بغداد ۱۹۸۴.

۱۷- مسعود بارزانی، البارزانی و الحركة التحررية الكوردية، ثورة بارزان ۱۹۴۵-۱۹۵۸، کوردستان-کانون لاول، ۱۹۸۷.

ادب المقاومة و دوره في تصدي الاحتلال (اشعار قذري جان) نموذجاً

الخلاصة

هذا البحث الموسوم بـ " ادب المقاومة و دوره في تصدي الاحتلال (اشعار قذري جان) نموذجاً" يرصد موقف الشاعر من المحتلين الإنكليز، فهو يقف إلى جانب الإتحاد السوفياتي ضد الإمبريالية والاحتلال البريطاني، ويضع فكره في خدمة الإنسانية ويرى أن تحرير الكورد يجب أن يكون بمساعدة الإتحاد السوفياتي. وقد رصد البحث في مدخله مطامع الدول والأطراف الطامعة في كوردستان، فضلاً عن موقف الكورد أنفسهم من ذلك والذين إنقسموا فيما بينهم إلى فريقين بين مؤيد لسياسات تلك الدول ومقاوم لها. ومن هنا يظهر غياب الوحدة بين الكورد. وقد تناول البحث وبإيجاز أبرز المحطات الرئيسية من حياة قذري جان، ثم تم تسليط الضوء على خمسة قصائد للشاعر قذري جان وتحليلها.

الكلمات الدالة: الاحتلال، ادب المقاومة، الموقف، قذري جان

**RESISTANCE LITERATURE AND ITS ROLE IN CONFRONTING THE OCCUPATION
(POET KADRI JAN) AS PARADIGM**

HARIWAN MOHAMMED AHMED and RAMADHAN HAJI QADIR

Dept. of Kurdish Language, College Of Basic Education, University Of Duhok, Kurdistan Reblon -Iraq

ABSTRACT

This research, entitled “Resistance literature and its role in confronting the occupation (Poet Kadri Jan) as paradigm” deals with the attitude of the poet toward the British occupiers, he stands alongside the Soviet Union against imperialism and the British occupation, and puts his thoughts in the service of humanity and believes that the liberation of the Kurds must be with the assistance of the Soviet Union. The entrance of the research is talking about those countries and parties in Kurdistan, and the Kurds, who were supported by one team and the other against. Here is the absence of unity among the Kurds. This is followed by a brief discussion of the life of Kadri Jan, and in the text of the research four poems of the poet Kadri Jan were highlighted and analyzed.

KEYWORDS: Occupation, Resistance Literature, Attitude, Kadri Jan